

REDACTIE: Dr C. EIJKMAN, Jhr Dr F. C. VAN HEURN, Dr C. G. B. TEN KATE (Secretaris, Kampen, IJselkade 20) en Tsj. Gs. DE VRIES

Ornithologische ervaringen tijdens een naar het Natuurmonument Poelau Doewa gemaakte dienst-tournee

(met plaat 2—5).

DOOR

A. HOOGERWERF.

Schrijver dezes bracht op Zondag 11 October 1942 (2602) een kort bezoek aan het natuurmonument Poelau Doewa, het in de Baai van Bantam (Java) gelegen vogel-eiland.

Alvorens over te gaan tot bespreking van de daar opgedane ervaringen, moge een kort overzicht vooraf gaan van de geschiedenis van het natuurmonument.

De geschiedenis van het Natuurmonument Poelau Doewa. Bedoeld eiland, $\pm$ 10 ha groot, werd door ondergeteekende in het jaar 1935 (2595) voor het eerst bezocht en als broedplaats van talrijke reigersoorten „ontdekt”. Na enkele bezoeken werd de aandacht van het Binnenlandsch Bestuur gevestigd op het feit, dat bijna alle nesten op het eiland door inheemsche visschers werden uitgehaald, waarbij zoowel eieren als jongen werden buit gemaakt. Aangezien het hier hoofdzakelijk vogels betrof, welke bij de Dierenbeschermings-Ordonnantie 1931 beschermd waren en door het verstoren der nesten in vele gevallen dus onwettig werd gehandeld, was er alle aanleiding tot verbaliseering der overtreders, hetgeen dan ook enkele malen plaats had. Daar hierdoor den vogels echter niet voldoende bescherming werd gegeven, werden in Juni 1936 op instigatie van ondergeteekende door de Ned. Indische Vereeniging tot Natuurbescherming de eerste stappen gedaan om dit „vogelreservaat” tot natuurmonument te doen verklaren.

Deze poging leidde er toe, dat het eiland bij Gouvernementsbesluit ddo. 30 Juli 1937, no. 21, Staatsblad no. 474, tot Natuurmonument werd verklaard. Inmiddels was in Maart/April van datzelfde jaar reeds een aanvang gemaakt met de bewaking, waarmede twee inheemschen waren belast. Deze bewaking vond ook plaats in de jaren 1938/1941, telkens gedurende de maanden Maart/April tot Augustus/September, in welke periode de broedtijd valt. De aan deze bewakers betaalde loonen bedroegen f 15,— tot f 17,50 per maand per hoofd, terwijl bovendien kleine kosten werden gemaakt voor de bouw van een klein bivak waar de bewakers, die doorlopend op het eiland verbleven, woonden. Al deze uitgaven werden betaald door de Ned. Indische Vereeniging tot Natuurbescherming. Dank zij deze bewaking nam het aantal vogels elk jaar toe, zoowel voor wat betreft het aantal individuen als dat der soorten, zoodat in het broedseizoen 1941 's avonds geregeld 8—10.000 vogels op het eiland aanwezig waren en door ondergeteekende de volgende soorten, voor zoover het de „kolonie-broeders” betreft, broedend werden aangetroffen.

1. *Ardea cinerea jouyi* Clark. — Blauwe Reiger.
2. „ *purpurea manillensis* Meyen. — Purperreiger.
3. *Egretta alba modesta* (Gray) — Groote Zilverreiger.
4. „ *i. intermedia* (Wagl.) — Middelste Zilverreiger.
5. „ *garzetta nigripes* (Temm.) — Kleine Zilverreiger.
6. *Bubulcus ibis coromandus* (Bodd.) — Koereiger.
7. *Ardeola speciosa* (Horsf.) — Sawah-reiger.
8. *Nycticorax nycticorax* (L.) — Gewone nachtreiger.
9. „ *caledonicus* subsp. — Roode nachtreiger.
10. *Demigretta sacra sacra* (Gm.) — Rifreiger.
11. *Anhinga rufa melanogaster* Forst. — Slanghalsvogel.
12. *Phalacrocorax javanicus* (Horsf.) — Kleine Javaansche aalscholver.
13. *Ibis cinereus* Raffles — Nimmerzat.
14. *Threskiornis aethiopica* subsp. — Witte ibis.

Verder werden nog, niet broedend, waargenomen.

Plegadis falcinellus subsp. — Zwarte ibis.

Platalea leucorodia — Lepelaar.

Als groote zeldzaamheid kon gedurende de beide laatste jaren het broeden worden vastgesteld van *Nycticorax caledonicus*, de roode nachtreiger, welke voor geheel Midden- en West-Java nieuw is en eerst omstreeks 1934 voor het eerst in Oost-Java werd aangetroffen. Als tweede zeldzaamheid dient het voorkomen van de lepelaar te worden aangemerkt, een vogel, welke tot nu toe van Java niet bekend was. Ook het voorkomen van zwarte ibissen, *Plegadis falcinellus*, is geen alledaags verschijnsel.

Bovendien kon op het eiland de laatste jaren het broeden worden geconstateerd van de wilde eend, *Nettion gibberifrons*, terwijl ook de groote zeearend, *Haliaeetus leucogaster*, geregeld op het eiland voorkwam en daar ook eens nestelde. Het nestelen van *Haliastur indus intermedius*, de gewone zee-arend, werd de laatste jaren eveneens herhaaldelijk waargenomen. Als merkwaardigheid kan nog worden gemeld het groote aantal van *Streptopelia bitorquata*, de dubbelring-tortelduif, dat geregeld op het eiland voorkwam en daar broedde. De tamelijk zeldzame roode ijsvogel, *Halcyon coromanda minor*, werd eveneens eenmaal in de mangrove van het eiland opgemerkt.

Het groote aantal kalongs in diverse soorten, dat op het eiland de warme dagen kwam doorbrengen, was een bezienswaardigheid op zichzelf. Varanen kwamen in de jaren 1940/41 zooveel voor, dat wij terwille van den vogelstand een groot aantal lieten wegvangen. Men zal op Java lang moeten zoeken naar een plaats waar deze merkwaardige reptielen zoo talrijk zijn als ze op Poelau Doewa waren.

De begroeiing van het uit koralen opgebouwde eiland bestond hoofdzakelijk uit laag bosch van 3—7 m hoog, met daartusschen een aantal hoogere boomen van 10—15 meter hoogte. In de lagere vegetatie werden vooral veel *Rhizophoren* opgemerkt naast *Pemphis acidula*, *Caesalpinia*, *Erythrina* en *Hibiscus*. De hoogere waren voor een belangrijk deel *Sterculias*.

Hoe ik het eiland thans aantrof.

Toen ik op het eiland landde met de kleine boot welke mij op dien mooien Lebaran-Zondag naar het eiland had gebracht, was het alsof ik de ruïnes betrad van een huis, dat mij dierbaar was geweest. In plaats van de duizende vogels, welke ik hier placht aan te treffen in dezen tijd van het jaar en die het donkere geboomte stoffeerden zooals bloemen een bloeiend bosch zouden doen, was op

Foto Hoogerwerf

De nimmerzat, *Ibis cinereus* Raffles, broedde in grooten getale op het eiland Poelau Doewa. 26 Mei 1940.

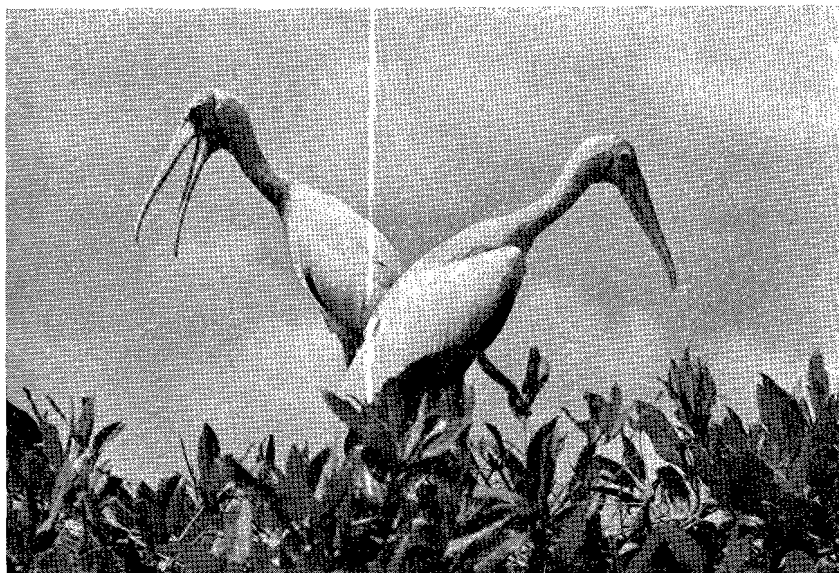

Fig. 1. De nimmerzat, *Ibis cinereus* Raffles, in het natuurmonument.
9 Juni 1940.

Foto Hoogerwerf

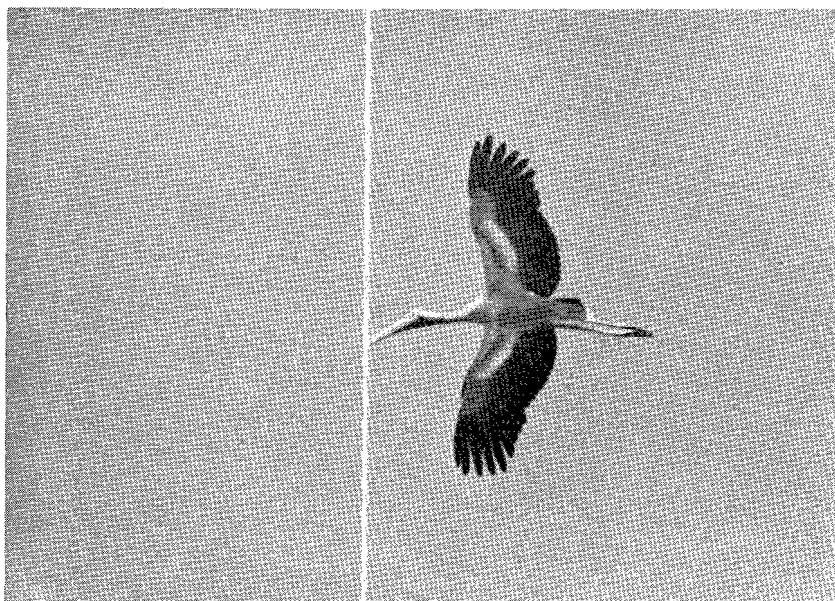

Fig. 2. Nimmerzat, *Ibis cinereus* Raffles, 21 Juli 1940.

Foto Hoogerwerf

dien dag van zulk een beeld geen sprake. Eén, slechts één enkele witte reiger, een kleine zilverreiger, naast wat visschende blauwe reigers, wat nachtreigers, enkele slanghalsvogels en een kleine koppel wilde eenden was alles wat van de glorie van dit natuurmonument was overgebleven. Geen enkel nest, geen enkel jong, ja bijna geen enkele boom heeft men ons gelaten..... Want ook het bosch is niet uitzondering van enkele hoogere, alleenstaande boomen met den grond gelijk gemaakt. Weg waren de *Rhizophoren* waar de trots van het eiland, de nimmerzatten en witte ibissen broedden, naast talloze blauwe reigers, aalscholvers en koereigers; weg de *Erythrina*- en *Caesalpinia*-vegetatie, die honderden zilverreigers, sawahreigers en kwaks jaren lang een veilige nestgelegenheid had geboden, verdwenen ook de reuze *Sterculia*, die eens het nest bevatte van *Haliaetus leucogaster*, de machtigste roover dezer lage kust-streken.

Alles voorbij, alles weg, vernield door dezelfde handen, die reeds de heele kuststrook hier van al haar bosch hebben beroofd, zoodat deze zich als een barre „malaria-steppe” uitstrekt van het St. Nicolaaspunt tot aan Karangantoe, van Karangantoe naar Pontang en nog veel verder..... Weg, vernield terwille van wat armoedig brandhout, een weinig houtskool misschien, en de luttele voordeelen welke de verkoop opleverde van wat eieren en jonge vogels. En nu..... niets meer, de kip met de gouden eieren geslacht, een politiek van kortzichtigheid, welke in dit land niets bijzonders is en het volk op vele plaatsen reeds in de grootste ellende had gedompeld wanneer daar geen Overheid ware geweest, die het tegen de wandaden van zich zelf had beschermd.

Ook de door de wakers opgerichte „goeboeg” (bivak) was afgebroken en het materiaal gestolen.

Te treffen maatregelen.

Hoewel het beeld, dat zich tijdens dit laatste bezoek aan onze bliken ontrolde, heel wat troosteloozer was dan dat van 1935 — toen wij het eiland voor het eerst bezochten en de begroeiing eveneens veel had geleden door vernielingen van voorafgegane jaren — en de vogels thans het eiland waarschijnlijk geheel hebben verlaten, ben ik er toch — de „gehechtheid” der vogels aan hun broedgebied kennende — van overtuigd, dat het natuurmonument na verloop van enkele jaren zijn oude glorie zal herkrijgen, mits nu zoo spoedig mogelijk opnieuw met de bewaking kan worden begonnen.

Ik heb daarom voorgesteld om als wakers dezelfde personen aan te stellen als gedurende al die jaren met deze functie waren belast, tegen een salaris van f 15,— per persoon per maand. Teneinde zich een nieuw bivakje op het eiland te bouwen ware voor aankoop van materiaal e.d. een bedrag van f 30,— te verstrekken.

De benodigde fondsen beloopt derhalve: een uitkeering ineens van f 30,— en een maandelijksche uitgave van f 30,—, die waarschijnlijk gefourneerd kunnen worden uit de aan den Plantentuin ten behoeve van de Natuurbescherming verstrekte werkfondsen.

Om te voorkomen, dat ook de resteerende hoge boomen nog worden weggekapt, ware zoo spoedig mogelijk met deze bewaking aan te vangen; de wakers kunnen dan direct beginnen met het weggakken der woekerplanten, die thans het geheele eiland met een net van laag, nietswaardig onkruid dreigen te bedekken, zoodat de afgekapte stronken in de komende regenmaanden opnieuw kunnen uitloopen.

Aan de wakers zal opnieuw politioneele bevoegdheid moeten worden verleend, alsmede een insigne verstrekt, omdat zij geen uniform dragen.

Dit was de toestand in 1942 en ongeveer gelijklopend werd door mij daarover gerapporteerd aan de overheid te Bogor, op 28 October 1942 (2602).

Het volgend jaar, op 25—27 Januari 1943 (2603) werd door mij andermaal een inspectietocht naar het Natuurmonument Poelau Doewa gemaakt. De toestand bleek toen reeds aanmerkelijk verbeterd.

De situatie binnen het Natuurmonument in 1943.

De vegetatie herstelt zich zienderoogen. De kort na den oorlog door de omwonende bevolking vernielde boomen en struiken, welke bij mijn eerste bezoek voor een groot deel dreigden te worden verstikt onder een dicht kleed van slinger- en woekerplanten, werden ten deele van deze „wurg-vegetatie” bevrijd en bevinden zich na de regens van den laatsten tijd grotendeels in vrij goede conditie. Ik ben er van overtuigd, dat dit eiland zijn groote waarde als vogel-reservaat geheel zou hebben verloren wanneer tegen deze pest niet krachtadig was opgetreden. Dat het dichte kleed, dat zulke planten om de gekapte stammen en de nieuw uitgelopen takken en bladeren weven, inderdaad een oorspronkelijke vegetatie volkomen vermoordt, bleek mij op verschillende plaatsen toen ik tijdens mijn laatste verblijf op het eiland zelf gedurende een groot deel van den dag aan het werk ben geweest om, samen met den waker, de slingerplanten weg te kappen en op te ruimen.

Opdracht werd gegeven om alle struiken, stronken e.d. vrij te houden en hieraan moet thans door het bewakend personeel worden gewerkt. Wanneer daaraan constant twee tot drie uren per dag worden besteed is nog geen maand waarschijnlijk voldoende om een eind te maken aan de overheersching dier onkruiden. De bevrijde vegetatie groeit, ondanks de arme koraal-bodem waarin zij wortelt, vrij snel zoodat er kans bestaat, dat bepaalde soorten reigerachtigen hier dit jaar reeds weer met nestelen zullen beginnen. Het zal echter lange jaren vorderen voordat de toestand van voor den oorlog zal zijn hersteld. Dit laatste geldt in het bijzonder voor de *Rhizophoren*, welke naar schatting een vijfde gedeelte van het eiland beslaan en waarvan ook alle steltwortels volkomen werden vernield. Deze begroeiing, vroeger een broedcentrum voor duizenden vogels, bestaat niet meer: een enkel laag plantje hier en daar opschietend bewijst echter, dat de strijd nog niet werd opgegeven en dat bij een ongestoorde ontwikkeling ook deze fraaie begroeiing zijn oude glorie weer zal herwinnen. Hoewel gedurende mijn verblijf op het eiland tegen het vallen van den avond verscheidene tientallen reigers het eiland bezochten om daar te overnachten, vlogen vele honderden exemplaren, na boven het eiland te hebben gecirkeld, weer door, waarschijnlijk naar andere in de buurt liggende eilanden. Dit werd vermoedelijk veroorzaakt door de aanwezigheid van het bivak midden op het eiland in tegenstelling met vroeger jaren, toen dit langs de kust nabij de aanlegplaats was opgericht. Wanneer de situatie bij een volgend bezoek niet is veranderd en de vogels in hun gedrag dan geen wijziging toonen, zal ik de hut onder mijn toezicht laten verplaatsen.

Het eiland wordt geregeld door reigerachtigen bezocht, ook door vogels die oogenschijnlijk broed-neigingen hebben, zoodat de vooruitzichten, dat het eiland opnieuw een belangrijk broed-centrum zal worden zeker gunstig genoemd mogen worden. Alles zal in het werk worden gesteld om met een minimum aan kosten dit doel te bereiken.

Bogor, 2-2-1943 (2603).